Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

УДК 37.017:159.947]:[37.091.32:796]:796.1/.3](045)

https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-12(46)-595-603

Маслюк Руслан Вадимович кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики спорту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/ 0000-0002-7954-577X

Пензай Сергій Анатолійович кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри теорії та методики спорту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/ 0000-0003-3396-6728

Рудкевич Олег Дмитрович викладач-стажист кафедри теорії та методики спорту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, тел.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0009-0008-9472-497X

СПОРТИВНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті проаналізовано потенціал спортивних ігор щодо **становлення та розвитку** вольових якостей учнів на уроках фізичної культури.

Проаналізовано сутність термінів «воля», «якість особистості», «вольові якості», «морально-вольові якості»; їх значення в життєдіяльності людини.

Наголошується на потенційних можливостях засобів фізичної культури та спорту, що забезпечують вдосконалення фізичних якостей, рухових навичок та ін.; здійснюють вплив на формування моральності, цілісний розвиток людини, її фізичну, психічну, духовну та соціокультурну єдність.

Участь в спортивних іграх дає учням можливість концентрувати зусилля на розвитку своїх індивідуальних здобутків, досягненні нормативних показників та здоланні власних «рекордів». Спортивним іграм притаманне велике фізичне навантаження, психологічний тиск та емоційне напруження в досягненні поставлених цілей, відповідальність за індивідуальний чи колективний успіх команди.

Зроблено висновки про те, що спортивні ігри є унікальним дієвим засобом становлення та розвитку вольових якостей зростаючої особистості (самостійність, ініціативність, наполегливість, дисциплінованість, організованість, цілеспрямованість, самовладання, рішучість, сміливість, мужність, витримка), тому, необхідно оптимально використовувати їх потенціал на уроках фізичної культури. Активна участь у спортивних іграх стимулює до максимального виявлення волі та характеру, формує бажання презентувати

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

свої вміння, здібності в повній мірі, сприяє розвитку самоорганізованості, дисциплінованості, вмінню долати перешкоди та досягати мети.

Перспективами подальших наукових розвідок є дослідження стану сформованості вольових якостей учнів засобами рухливих та спортивних ігор на уроках фізичної культури.

Ключові слова: воля, вольові якості, морально-вольові якості, особистість учня, спортивні ігри, цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, ініціативність, сміливість, витримка, завзятість.

Masliuk Ruslan Vadymovych Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Sport Theory and Methodology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Uman, tel.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0000-0002-7954-577X

Penzai Serhii Anatoliiovych, Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Sports, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Uman, tel.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0000-0003-3396-6728

Rudkevych Oleh Dmytrovych Teaching Intern of the Department of Sport Theory and Methodology, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Uman, tel.: (04744) 3-53-08, https://orcid.org/0009-0008-9472-497X

SPORTS GAME AS A MEANS OF DEVELOPING PUPILS' VOLITIONAL QUALITIES IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS

Abstract. The article analyzes the potential of sports games for the formation and development of pupils' volitional qualities in physical education lessons.

The essence of the terms “will”, “personality quality”, “volitional qualities”, “moral and volitional qualities” is analyzed; their significance in human life.

The author emphasizes the potential of physical culture and sports to improve physical qualities, motor skills, etc.; to influence the formation of morality, integral human development, physical, mental, spiritual and socio-cultural unity.

Participation in sports games gives students the opportunity to concentrate their efforts on developing their individual achievements, achieving normative indicators and overcoming their own “records”. Sports games are inherent in great physical exertion, psychological pressure and emotional stress in achieving their goals, responsibility for the individual or collective success of the team.

It is concluded that sports games are a unique effective means of formation and development of volitional qualities of a growing personality (independence, initiative, perseverance, discipline, organization, purposefulness, self-control, determination, courage, courage, endurance), therefore, it is necessary to optimally

use their potential in physical education lessons. Active participation in sports games stimulates the maximum expression of will and character, forms the desire to present their skills and abilities to the fullest, promotes the development of self-organization, discipline, the ability to overcome obstacles and achieve goals.

Prospects for further scientific research are to study the state of formation of pupils' volitional qualities by means of outdoor and sports games in physical education lessons.

Keywords: will, volitional qualities, moral and volitional qualities, pupil's personality, sports games, purposefulness, determination, perseverance, initiative, courage, endurance, perseverance.

Постановка проблеми. Входження України до європейського освітнього простору, сучасний розвиток суспільства актуалізує проблему виховання особистості, що здатна розв'язувати складні життєві ситуації, виявляти вольові якості, приймати нестандартні рішення, займати лідерські позиції. На наш погляд, неабиякий потенціал щодо розв'язання даної проблеми належить засобам фізичної культури та спорту, що забезпечують вдосконалення фізичних якостей, рухових навичок та ін.; здійснюють вплив на формування моральності, цілісний розвиток людини, її фізичну, психічну, духовну та соціокультурну єдність.

У законі «Про фізичну культуру і спорт» фізична культура розглядається, як складова частина культури суспільства, а фізичне виховання як напрям фізичної культури, пов'язаний з процесом «… виховання особи, набуттям нею відповідних знань та умінь з використання рухової активності для всебічного розвитку, оздоровлення та забезпечення готовності до професійної діяльності та активної участі в суспільному житті» [1]. Вважаємо, що дієвим засобом формування та розвитку вольових якостей учнів є використання різноманітних спортивних ігор на уроках фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчує увагу вчених до означеної проблеми; у працях низки науковців (А. Артюшенко, І. Дудник, В. Желанова, Р. Павелків, Т. Полулященко, М. Тимчик, В. Сухомлинський та ін. [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]) схарактеризовано сутність понять «воля», «моральність», «морально-вольові якості», «вольові якості», взаємозв'язок вольових та моральних якостей, наукові засади формування вольових якостей учнів.

Дослідниця В. Желанова аналізує морально-вольові якості особистості як ґрунтовні детермінанти формування «навичок XXI століття»: навички навчання й новаторства; навички в галузі інформації, засобів зв'язку й технологій; життєві, професійні та кар'єрні навички» [5, с. 100].

У наукових розвідках Ю. Дубовик наголошується, що морально-вольові якості забезпечують здатність людини керувати своєю поведінкою та діяльністю в усіх ситуаціях на основі дотримання моральних норм, з подоланням,

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

за необхідності, наявних внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху досягнення поставленої мети» [10, с. 2].

Вітчизняні науковці (В. Єфременко, В. Остапенко, З. Сироватко, О. Сотник, Г. Тітова та ін.) наголошують, що спортивні ігри є ефективним засобом підвищення рухової активності, фізичного виховання, а участь в іграх сприяє покращенню фізичного стану, зміцненню здоров'я, поліпшенню функціонального стану систем та опорно-рухового апарату, удосконаленню фізичного розвитку, підвищенню рівня фізичної підготовленості [11; 17].

Теоретичне обґрунтування моделі формування морально-вольових якостей учнів засобами спортивних ігор здійснено вченими (Ю. Зайцева, І. Тараненко, Є. Шостак); схарактеризовано принципи застосування засобів фізичної культури (на прикладі гравців у волейбол): врахування вікових та психологічних особливостей учнів, гармонійне використання засобів волейболу для комплексного впливу на формування морально-вольових якостей спортсменів, співтворчість тренера і спортсмена у вирішенні завдань формування морально-вольових якостей, пріоритет правил безпеки у використанні засобів фізичної культури [12, с. 38].

Однак, незважаючи на значну кількість робіт, необхідно проаналізувати потенціал спортивних ігор щодо становлення та розвитку вольових якостей учнівської особистості.

Мета статті – проаналізувати вплив спортивних ігор на становлення та формування вольових якостей учнів на уроках фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. До основних вольових якостей особистості належать: наполегливість, завзятість, рішучість, витримка, цілеспрямованість, дисциплінованість, мужність, сміливість, що необхідні для успішної життєдіяльності та розвитку учнів.

Як справедливо зазначає В. Сухомлинський, «людина – це воля людська, воля до перемоги над труднощами і складними, часом драматичними ситуаціями», тому потрібно «виховувати в собі вольову спрямованість, стійкість, витримку та вміння не піддаватися відчаю і зневіри, бути господарем своїх спокус, пристрастей, бажань, настроїв... Воля людська найяскравіше виявляється в тому, що людина вміє пробудити в собі гнів на себе, злість на самого себе, якщо не хочеться робити те, що треба...» [8, с. 153].

На думку І. Дудник: «Найчастіше воля розглядається як сукупність вольових якостей, які дозволяють людині керувати своєю поведінкою. У свою чергу вольова якість розглядається як порівняно стійке особистісне утворення, яке не обмежується конкретною ситуацією і проявляється під час долання труднощів» [4, с. 7].

Якість особистості визначається як існуюча тривалий період часу характеристика, сукупність найбільш суттєвих, відносно стійких властивостей та ознак, що проявляються в поведінці індивіда у різноманітних ситуаціях.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

За визначенням Р. Павелківа, вольові якості – це відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою [6, с. 332].

Процес становлення та розвитку вольових якостей доречно розглядати у філософському розумінні, що передбачає низку таких етапів: (initium) – зародження, становлення; (mover) – рух, зрілий, досконалий вигляд; (terminus) – трансформація, перехід у нову якість.

Термін «становлення» у філософському та психолого-педагогічному значенні відображає процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого, взаємоперетворення протилежних і разом з тим взаємопов'язаних моментів розвитку.

У соціологічних, психологічних словниках і довідниках дана категорія трактується як:

– категорія діалектики, що означає процес формування будь-якого матеріального або ідеального об'єкта, що передбачає перетворення можливості в дійсність у процесі розвитку;

– набуття нових ознак і форм у процесі розвитку, наближення до окресленого стану характеру, особистості, мислення;

– «становлення соціальної зрілості» – характер змінюваності соціальної зрілості, зокрема її розвитку, безперервний перехід якості, що відповідає одному (нижчому) рівневі, в іншу, тобто в якість, що відповідає вищому рівневі соціальної зрілості [13; с. 253].

Нам імпонує трактування поняття «становлення» як процес розвитку, в якому індивід бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу.

За своїм змістом поняття «розвиток», як філософська категорія, означає рух (взаємодію), під час якого відбувається зміна вже існуючих властивостей, характеристик та виникнення нових властивостей, якостей, яких раніше не було, їх удосконалення.

У процесі занять фізичними вправами виявляються такі основні типи вольових зусиль:

– вольові зусилля під час концентрації уваги. Вони необхідні для подолання факторів, що відволікають (суперники, публіка та ін.). Вольові зусилля потрібні й для збереження уваги під час втоми;

– вольові зусилля за інтенсивних м'язових напружень. М'язові напруження, які проявляються в процесі виховання фізичних вправ, зазвичай, перевищують рівень тих, що є в побуті. Це особливо виражено в ігровій та змагальній діяльності;

– вольові зусилля, пов'язані з необхідністю долати втому під час тренувань і, особливо, змагань. У цих випадках вольові зусилля спрямовані на подолання труднощів, зумовлених функціональними зрушеннями в організмі (небажання продовжувати роботу, біль, потреба «терпіти»);

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

– вольові зусилля, пов'язані з подоланням негативних емоцій (страху, невпевненості, розгубленості та ін.), які виникають унаслідок травм, падінь, зустрічі з «незручними» суперниками тощо;

– вольові зусилля, пов'язані з дотриманням певного режиму життя, тренуванням і харчуванням [15].

Таким чином, очевидно, що базові вольові якості (самостійність, ініціативність, наполегливість, дисциплінованість, організованість, цілеспрямованість, самовладання, рішучість, сміливість, мужність, витримка) формуються не лише під час занять фізичною культурою, спортом але й у підготовці до фізкультурно-оздоровчої діяльності, повсякденному житті.

Актуально звучить думка В. Сухомлинського про те, що «життя дитини, її інтелектуальний розвиток, мислення … воля – великою мірою залежить від «гри» її фізичних сил. Слаба, квола, нездорова, схильна до захворювань дитина на уроках швидко втомлюється, згасають її очі, стають млявими рухи» [8, с. 193].

Імпонує точка зору дослідників Н. Базилевич, Т. Кравченко, Т. Троценко, котрі доводять, що вольові, моральні та морально-вольові якості активно розвиваються під час занять фізичною культурою й спортом та мають неоціненний вплив на людину, оскільки охоплюють не лише її фізичну сферу, але й духовну та емоційну, – тобто тіло й душу [16, с. 14]. Адже спортивні тренування привчають до дисципліни та витримки, ігрові командні види спорту формують ініціативність та рішучість, спортивні єдиноборства формують мужність, сміливість, самовладання, самостійність та ін.

Важко переоцінити вплив спортивних ігор на формування особистості учня. Як зазначає R. Lazarus, спортивні ігри є неперевершеним ресурсом для розвитку рухової активності. Їх пластичність дозволяє адаптуватися до оригінального мікросвіту. Ігрові переваги між спортсменами, попередній досвід або результат гри можуть бути причиною модифікації та інтенсифікації позитивних та негативних емоцій [17].

Дослідник О. Артюшенко наголошує на взаємозв'язку вольових якостей, зокрема рішучості, та рівнем рухової підготовленості учнів: «… при виконанні ігрових вправ на уроках фізичної культури учні з високим рівнем рухової підготовленості (рухового досвіду) суттєво випереджають своїх однолітків за рівнем розвитку рішучості. Спостерігається чітка тенденція до значного підвищення рівня її прояву учнів з підвищенням їхнього рухового (ігрового) досвіду» [2, с. 38].

Поділяємо точку зору дослідниці Г. Тітової, що спортивні лідерські якості учнів проявляються в командно-ігрових видах спортивної діяльності в процесі опанування різних видів спорту та характеризуються ініціативністю, відповідальністю, організаторськими здібностями, вміннями оцінювати командну, ігрову ситуацію, спортивним честолюбством, здатністю приймати рішення на користь команди та [18, с. 9].

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 12(46) 2024

На наш погляд, участь в спортивних іграх дає учням можливість концентрувати зусилля на розвитку своїх індивідуальних здобутків, досягненні нормативних показників та здоланні власних «рекордів». Спортивним іграм притаманне велике фізичне навантаження, психологічний тиск та емоційне напруження в досягненні поставлених цілей, відповідальність за індивідуальний чи колективний успіх команди. Спортивні ігри розподіляють на індивідуальні (теніс, настільний теніс, бадмінтон та ін.) та командні (футбол, волейбол, гандбол, регбі, бейсбол, хокей, софтбол, баскетбол, водне поло та ін.).

Характерною рисою індивідуальних спортивних ігор (теніс, настільний теніс, бадмінтон та ін.) є те, що відповідальність за результат покладається безпосередньо на спортсмена, фактори, які можуть зіпсувати його виступ, це недостатня тренованість, хвилювання, форс-мажорні обставини та ін. Для командних спортивних ігор важливим є відповідальність за програш, що «покладається» на всю команду, таким іграм притаманні навмисні перешкоди створювані противником, зустріч з ним віч-на-віч, безпосередній опір та «тиск», спортивна агресія, що потребують таких якостей як мужність, сміливість, рішучість, цілеспрямованість та ін.

Учні, учасники команди, мають спільні колективні цілі, що потребують взаємодії та партнерства, боротьби за «честь» команди, класу тощо; юні спортсмени повинні зберігати самовладання, дотримуватися дисципліни, проявляти організованість, ініціативність та рішучість; Тому, заняття різноплановими спортивними іграми, при вмілому педагогічному керівництві, дає змогу дієвого розвитку вольових якостей учнів.

Висновки. Таким чином, спортивні ігри є унікальним дієвим засобом становлення та розвитку вольових якостей зростаючої особистості на уроках фізичної культури.

Активна участь у спортивних іграх стимулює до максимального виявлення волі та характеру, формує бажання презентувати свої вміння, здібності в повній мірі, сприяє розвитку самоорганізованості, дисциплінованості, вмінню долати перешкоди та досягати мети.

На наш погляд, необхідно оптимально використовувати потенціал індивідуальних та командних спортивних ігор з метою формування вольових якостей учнів зокрема, та гармонійного розвитку особистості загалом.

Перспективи подальших наукових розвідок з означеної проблеми вбачаємо у дослідженні стану сформованості вольових якостей учнів засобами рухливих та спортивних ігор.

Література:

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text.

2. Артюшенко А. О., Артюшенко О. Ф., Трубенко О. А. Особливості прояву рішучості в учнів шкільного віку в процесі занять фізичною культурою. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2019.* Випуск 3 (111). С. 12–16.

3. Артюшенко А. О., Дудник І. О. Виховання волі в підлітків у процесі занять фізичною культурою: монографія. Черкаси : видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 234 с.

4. Дудник І. О. Формування вольових якостей у студентів у процесі занять фізичною культурою : навч.-метод. посіб. Черкаси : Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького 2016. 72 с.

5. Желанова В. В. Морально-вольові особистості як суттєва детермінанта формування «навичок XXI століття». *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 2 (41). С. 99–101.

6. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. Вид. 2-ге, стереотип. Київ : Кондор, 2015. 469 с.

7. Полулященко Т. Л. Формування вольових якостей учнів на уроках фізичної культури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2022. 3 (351), 167–179.

8. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.1. Київ: , 1976. С. 55–206.

9. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність. *Вибрані твори: в 5-ти* т. Київ: 1977. Т. 5. С. 446–472.

10. Дубовик Ю. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування морально-вольових якостей учнів основної школи: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2018. 267 с.

11. Сироватко З. В., Єфременко В. М. Вплив спортивних ігор на підвищення рухової активності у студентів закладів вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П.Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2021. 3 (131). С. 370–373.

12. Зайцева Ю. В., Тараненко І. В., Шостак Є. Ю. Модель формування морально-вольових якостей учнів засобами спортивних ігор. *Педагогічні науки*. 2022. № 80. С. 37–41.

13. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 336 с.

14. Соціолого-педагогічний словник / [ред.-упоряд. В. Радул]. Київ : «ЕксОб», 2004. 304 с.

15. Сога С. М., Михайленко В. М., Добровольський В. Е. Вплив засобів фізичного виховання на формування морально-вольових якостей студентів закладів вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт),* 2021. 4(134), 98–101.

16. Кравченко Т. П., Троценко Т. Ю., Базилевич Н. О. Особливості виховання у студентської молоді морально-вольових якостей під час занять фізичною культурою. *Молодий вчений. 2019*. № 4.1 (68.1). С. 12–16.

17. Lazarus, R. S. (2000). How emotions influence performance in competitive sports. *The Sport Psychologist,* 14, 229–252.

18. Тітова Г. В. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до формування спортивних лідерських якостей в учнів основної школи: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2016. 22 с.

References:

1. Zakon Ukrainy Pro fizychnu kulturu i sport [The Law of Ukraine on Physical Culture and Sports]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text.[in Ukrainian].

2. Artiushenko, A. O., Artiushenko, O. F., Trubenko, O. A. (2019). Osoblyvosti proiavu rishuchosti v uchniv shkilnoho viku v protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Peculiarities of the manifestation of determination in school-age students in the process of physical education]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the M. P. Drahomanov NPU,* 3 (111), 12–16. [in Ukrainian].

3. Artiushenko, A. O., Dudnyk, I. O. (2014). Vykhovannia voli v pidlitkiv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Education of free will in teenagers in the process of physical education]: monohrafiia. Cherkasy: vydavets Chabanenko Yu. A., 234 s. [in Ukrainian].

4. Dudnyk, I. O. (2016). *Formuvannia volovykh yakostei u pupiliv u protsesi zaniat fizychnoiu kulturoiu [Formation of willpower in pupils in the process of physical education].* Cherkasy: Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. B. Khmelnytskoho [in Ukrainian].

5. Zhelanova, V. V. (2017). Moralno-volovi osobystosti yak suttieva determinanta formuvannia «navychok XXI stolittia» [Moral and strong-willed individuals as a significant determinant of the formation of «21st century skills»]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University,* 2 (41), 99–101 [in Ukrainian].

6. Pavelkiv, R. V. (2015) Vikova psykholohiia [Age psychology]. Vyd. 2-he, stereotyp. Kyiv : Kondor, 469 s. [in Ukrainian].

7. Poluliashchenko, T. L. (2022). Formuvannia volovykh yakostei uchniv na urokakh fizychnoi kultury [Formation of students' volitional qualities in physical education lessons]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky ,* 3 (351), 167–179. [in Ukrainian].

8. Sukhomlynskyi, V. O. (1976) Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoi osobystosti. Vybrani tvory: v 5-ty t. T.1. Kyiv: Radianska shkola. C. 55–206. [in Ukrainian].

9. Sukhomlynskyi, V. O. (1977) Liudyna – naivyshcha tsinnist. Vybrani tvory: v 5-ty t. Kyiv. T. 5. S.446–472. [in Ukrainian].

10. Dubovyk, Yu. M. (2018). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do formuvannia moralno-volovykh yakostei uchniv osnovnoi shkoly. Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].

11. Syrovatko, Z. V. Yefremenko, V. M. (2021). Vplyv sportyvnykh ihor na pidvyshchennia rukhovoi aktyvnosti u studentiv zakladiv vyshchoi osvity. [The influence of sports games on increasing physical activity in students of higher education institutions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P.Drahomanova. Seriia № 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport*), 3(131) 21, 370–373. [in Ukrainian].

12. Zaitseva, Yu. V., Taranenko, I. V., Shostak, Ye. Yu. (2022). Model formuvannia moralno-volovykh yakostei uchniv zasobamy sportyvnykh ihor [The model of formation of moral and volitional qualities of pupils by means of sports games]. *Pedahohichni nauky.* № 80. 37–41 [in Ukrainian].

13. Psykholohichnyi slovnyk / avt.-uklad. V. V. Syniavskyi, O. P. Serhieienkova ; za red. N. A. Pobirchenko. Kyiv : Naukovyi svit, 2007. 336 s. [in Ukrainian].

14. Sotsioloho-pedahohichnyi slovnyk (2004) / [red.-uporiad. V. Radul]. Kyiv : «EksOb», 304 s. [in Ukrainian].

15. Soha, S. M., Mykhailenko, V. M., & Dobrovolskyi, V. E. (2021). Vplyv zasobiv fizychnoho vykhovannia na formuvannia moralno-volovykh yakostei studentiv zakladiv vyshchoi osvity [The influence of physical education on the formation of moral and volitional qualities of students of higher education institutions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport),* (4(134), 98–101. [in Ukrainian].

16. Kravchenko, T. P., Trotsenko, T. Yu., Bazylevych, N. O. (2019). Osoblyvosti vykhovannia u studentskoi molodi moralno-volovykh yakostei pid chas zaniat fizychnoiu kulturoiu. [Peculiarities of education of moral and volitional qualities in students during physical education classes]. *Molodyi vchenyi,* 4.1 (68.1), *12–16.* [in English].

17. Lazarus, R. S. (2000). How emotions influence performance in competitive sports. *The Sport Psychologist,* no 14, 229–252. [in Ukrainian].

18. Titova, H. V. (2016) Pidhotovka maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury do formuvannia sportyvnykh liderskykh yakostei v uchniv osnovnoi shkoly. *Extended abstract of candidate's thesis* Odesa [in Ukrainian].